

TIEDON HYÖTY

Niin ilmeisiä ovat tieteen tointumisen ja feodaalipimeyden lopun suotuisat seuraukset ihmismielen ja yhteiskuntarakenteen kannalta, että tuskin tarvitsee niistä edes keskustella. Luulen, ettei kukaan uhkaisi tämän Seuran ymmärryskykyä viisastelemalla kiihkomielisen Rousseau'n askeettiseen tapaan, että elämän helpotuksiksi ja mukavuuksiksi kutsuttavat asiat eivät ole sen enempiä helpotuksia kuin mukavuuksiakaan eivätkä lisää pienintäkään ripettä inhimilliseen onneen; että edistyvä sivistys on tosiasiasa barbarismin voittokulkua ja että ihmiskunnan valistuneimpia ovat huronit ja irokeesit. Tuollaiselta päättelijältä kysyisin, millä mielivallalla hän väittää tietävänsä A:n, B:n ja C:n onnen sisällön paremmin kuin A, B ja C itse. Väittäisin, että ihmisten yksituumaisesti helpotuksina ja mukavuuksina pitämät asiat eivät voi olla muuta kuin helpotuksia ja mukavuuksia, ja kehottaisin häntä, joka katsoo tiedon olevan onnen esteenä, tarjoamaan opetuksiaan noille villeille, joiden autuaalliseen tietämättömyyteen hänen taitonsa ehkä tepsii tarvitsematta välittää esteistä, joita tieto tässä suhteellisen valistuneessa maassa asettaa.

Tämänkaltaiset opit eivät juuri ansaitse vakavaa vastausta, mutta kun kumoamisen voi hoitaa erittäin terävästi ja tiiviisti, saattaa olla parempi vastata. Ennen muuta ruokkii sofismia kielenkäytön epätasällisuus vastaavien yleisten kysymysten käsittelyssä. Tällä kertaa sekaannus piilee sanassa *tieto*, joka on kyllin täsmentymätön ja epämääräinen toimiakseen käteväenä työkaluna *mala fide* päättelijöille ja tarkoittaakseen tismalleen sitä, mikä heitä miellyttää. Tällaisella tiedolla ei ole kovin kantavaa merkitystä. Ainoa hyödyllinen tieto on sitä, joka opettaa meille, kuinka etsitään hyvää ja vältetään pahaa; lyhyesti: kuinka kasvatetaan yhteenlaskettua inhimillistä onnea. Tämä on suuri päämäärä, jota saatetaan tavoitella hyvin tai huonosti, mutta tiedon pitäminen onnen vihollisena tarkoittaa käsitystä onnesta, jota nautitaan vähemmässä määrin silloin, kun tiedetään, kuinka sitä etsitään, ja enemmän silloin, kun ollaan etsintätavasta tietämättömiä. Rinnakkaisesti päättelee hän, joka kysyttäessä tietä Yorkiin, sanoo kysyjälle, että tällä on paremmat mahdollisuudet päästä perille suuntaa tietämättä kuin sen tietäen. On siis mahdotonta olettaa, että kukaan tässä Seurassa nousisi pystyyn ja väittäisi, että teoreettinen tieto olisi pahasta. Argumentteja voidaan toki kohdistaa suureen osaan nykytietämystä, jotta osoitettaisiin, että se tiedon sijasta on paremminkin ennakkoluuloinen, ja siten onnellisuudelle haitaksi eikä eduksi. Mutta tämä

on yksi niistä tapauksista, joissa poikkeus vahvistaa säännön. Juuri sen vuoksi että tieto on hyödyllistä, ennakkoluulo on haitallista.

Itsessään yksinkertaista asiaa sekoittaa tapa, jolla se puetaan sanoiksi. Jos kysytään, onko kirjallisuuden viriäminen tavannut tuottaa onnea, tiedän mitä vastata ja millä argumenteilla kantaani tukea; vaan jos kysytään, onko se omiaan jalostamaan vai turmelemaan tapoja, jään pysähdyksiin. Sanat "tavat", "turmella" ja "jalostaa" ovat minusta tällä kohden saamaltaan merkitykseltä kaikki yhtä arvoituskellisia. Jos tapain jalostamisella tarkoitetaan korkeampien säätyjen seurustelussa tavattavaa seremoniallista kohteliaisuutta ja tuota hellittämätöntä huomaavaisuutta kauniimpaa sukupuolta kohtaan, siis näitä kahta vanhan läänitusaatelin tuntomerkkiä, sanoisin, että kirjallisuuden henkiin herääminen ei ole edistänyt tapoja vaan taannuttanut niitä: mutta en suinkaan murehtisi, vaan riemuitsin tästä muutoksesta, niin kuin iloitsen kaikesta, jossa ihmiskunnan huomio kääntyy pikkumaisen ja juhlallisen tyhjänpäiväisyyden mitättömistä yksityiskohdista huolenaikaisiin, jotka koskevat heidän todellista ja olennaista hyvinvointiaan. Mitä tulee kysymykseen kohoavan sivistyksen kyvystä parantaa aitoa moraalisuutta, me kaikki varmaankin yleisesti ottaen uskomme tässä tapahtuneen suotuisaa kehitystä, mutta ei ole lainkaan ajanhukkaa tutkia tarkoin, kuinka kammottavasta kurjuuden jamasta tieto on nostanut ihmislajin tilaan, jossa ihmisillä on ainakin toivoa paremmista oloista.

Taiteen ja tieteen elpyminen on osallistunut moraalien edistymiseen kahdella tavalla; vaurauden kasvun ja tiedon leviämisen kautta. Keksinnöt mekaniikassa ja kemiassa – pitäisi suorastaan puhua näiden tiedonalojen keksimisestä – ovat mahdollistaneet ihmiskunnalle pienellä työpanoksella yllin kyllin välttämättömyystavaroita ja mukavuuksia, joita ennen ei osattu valmistaa ollenkaan tai vain erittäin pieniä määriä erittäin suurella työvoimalla. Vaurauden kasvun on täytynyt vaikuttaa suuresti moraalien parantamiseen. Minua ei nyt pidä ymmärtää siten, että vahvistaisin ajatuksen rikkaiden moraalista paremmuudesta köyhiin nähden. Siinä määrin kuin yleinen päättely ja oma-kohtainen kokemus voivat minua johdattaa, omaksuisin ennemminkin päinvastaisen kannan. Mutta kun vaurauden lisääntyminen ei palaudukaan taas yhdeksi uudeksi apukeinoksi, jolla vaurautta kahmineet harvat kädet sortavat enemmistöä, kun vaurauden lisäys ei yksinomaan tue harvojen nautintoa, vaan se jakaantuu yleisesti ja tasaisesti läpi koko yhteisön, silloin lisääntyvä vauraus suo työtä te-

kevien luokkien mittaamattomaksi eduksi vapaa-aikaa, pakkottaa nämä yhteiskunnallistumaan ja kouluttautumaan. Jokaisesta työmiehestä itsestään tulee pätevämpi erottamaan hyvä pahasta, kun kaikki tietävät olevansa satojen ja tuhansien yhtä lailla oppia saaneitten valvonnassa. Täten vaurautta kasvattava ja levittävä fyysikaalisten tieteitten kehitys edistää epäsuorasti moraalisuutta.

Luonnon armoille joutuneen ihmisen kohtaama paha ei kuitenkaan ole mitään verrattuna siihen pahuuteen, josta ihminen usein kärsii toisen ihmisen ansiosta. Yhteisöjen on tiedetty kukoistaneen sellaisissakin kolkissa, jotka Luonto näyttää varanneen maailmankaikkeuden hautapaikoiksi; mutta ei ole yhtäkään maata, vaikka kuinkakin luonnon suosimaa, jota taikausko ja väärä hallintotapa eivät riittäisi raunioittamaan. Luokaamme siksi kahta pääasiaa, uskontoa ja politiikkaa, silmällä pitäen yleiskatsaus omiin esi-isiimme.

Ja ensin valtiotaitoon: täytyisi olla lahjakas ihmiskunnan kurjistaja, jotta pystyisi luomaan mitään kaikelle onnellisuudelle tuhoisampaa. Meillä ei koettu raa'an hallinnan tavallisia paheita, kun ihmiset eivät vielä osaa luottaa naapuriinsa ja kukaan ei luovu oikeudestaan puolustaa itseään: näissä epätäydellisen hallitsemisen oloissa onnellisuutta ei kylliksi taata. Mutta eivät nämäkään ole kaikilta osin niin kirottuja kuin läänitysjärjestelmä. Kuvitelkaa heimoa, jolla olisi vihjaamani kaltainen hallitus, ja joka levittyisi valloitusten turvin ympäri maapalloa muuttaen alkuperäisasukkaat karjaelukoitten tasolle! Jokainen päällikkö olisi tuhansien ihmisten ehdoton herra, joka itse ei tunnustaisi mitään säänneltyä hallitusmuotoa, vaan pyrkisi säilyttämään ammoin saavuttamansa koskemattoman itsenäisyyden! Kukaan ei olisi turvassa herran mielivallalta; mutta eipä herra itsekään saisi suojaa muiden itsevaltioiden ja muiden orjien varalta! Usein on pohdittu, kumpi on pahempi, hirmuvaltius vaiko anarkia. Siitä ei nyt ole kysymys, sillä feodaalismi yhdisti molemmat pahat. Lakeja rikottiin avoimesti ja räikeästi, ja rikokset jäivät rangaistuksitta. Oikeushallinnon tarjoaman turvallisuuden laita oli niin ja näin, kun oikeudenkäynti taistelemalla oli paras hätäkeino turvata oikeudellisen menettelyn puhtaus, ja oikeuteen haastettu saattoi haastaa tuomarinsa kuolettavaan kaksintaisteluun.

Esi-isiemme uskonnon tarkastelun aloitan esittelemällä periaatteen, jonka näiden kysymysten tavanomaiset tutkailijat ovat kadottaneet näkyvistään. Mistään sen uppo-oudommasta asiasta ei ole kysymys kuin tästä: papit ovat ihmisiä. Heidät katsotaan tavallisesti osallisiksi täydellisestä hyvyydestä ja viisaudesta, jotka he sanoissaan liittäivät palvelemaansa Suureen Herraan, vaikka teot ja käskyt, jota he Hänen omikseen osoittavat, osallistuvat liiankin usein johonkin luonteeltaan hyvyyden ja viisauden vastaiseen.

Tästä periaatteesta – että papit ovat ihmisiä – päätelen, että useinkin ilmaantuvissa tilanteissa, joissa heidän henkilökohtainen etunsa on ihmiskunnan edulle vastakkainen, he toimivat niin kuin muutkin ihmiset samoissa olosuhteissa toimisivat. He ajavat omaa etuaa ihmiskunnan kustannuksella. Jos kaikki suostuvat uskomaan heidän puhettaan, heillä on selkeä pyyde saattaa ihmiset uskomaan

kaikkeen, joka luultavimmin ajaa ihmiset ihailemaan ja palvomaan hengellisiä oppaitaan. Ja jos totuudelliset kannanotot uskonnosta eivät olekaan sen luonteisia, että niillä laskelmoiden saavutetaan tarvittu ihailun aste, olisi pettävää odottaa näiden vastuuttomien yleisen mielipiteen ohjaajien rajoittuvan vain siihen mikä on totta; saattaisimmekin ennustaa siedettävällä todennäköisyydellä, että he eivät jätä sekoittamatta joukkoon silkkaa valhetta, semminkin kun he voivat tehdä tällaista vailla vähäistäkään vilppiä. Mitään tosiasiaa ei ole paremmin varmennettu kuin ihmisten helppouskoisuus omiin toiveisiinsa. Aivan luonnollisestikin pääsee käymään, että joku nulikka tai hullu panee alulle valheen; jos vale on papistolle haitallinen, valehtelijaa jahdataan vääräuskoisena, mutta jos se suosii pappeja, epärehellisellä on pian omat pappisopetuslapsensa levittämässä valetta maallikoitten keskuuteen. Tällä tavalla katolinen pappeus toi uskontoon kiirastulen ja sielunmessun leiville lyövät doktriinit, rikollisuutta edistävän aneopin sekä ennen muuta kuulonvaraisen ripittäytymisen ja synninpäästön karmivat koneistot. Kun papeille on ollut kaikki nämä käsissään, on ällistytävää, että ihmiskunta vapautui pappien ja heidän aristokraatti- ja kuningasapurien hirmuotteesta. Jos kuulemme nykyaikana harvoin uskonmurhista ja vielä harvemmin kauheista vainoista, jotka kerran häpäisivät jokaisen Euroopan kansan, saamme kiittää tästä kirjallisuuden viriämistä ja sitä seurannutta tiedon leviämistä.

Esi-isiemme onnekkaisesti nauttimat hallitus- ja uskonto- muodot tarjoavat meille tiettyssä määrin välineen ymmärtää tuota vanhaa viisautta, jota yhä esitetään meidän jäljiteltäväksi malliksemme. Tiuhaan kuulemme 1800-luvulla kutsun seurata noiden viisaiden esi-isiemme 1000- ja 1100-lukulaisia polkuja. Huomaamme, että sivistyksen ajasta barbarian aikaan vetoavat ne, ja vain ne, jotka nyt – kuten muinoinkin – toivovat näkevänsä ihmiskunnan suurenmoisen väkijoukon alistettuna aatelisten, pappien ja kuninkaiden hirmuvaltaan. Mutta vaikka onkin erässä suhteessa totta, että vaurauden ja arvoaseman aristokratia on syrjäytynyt älyn demokratian tieltä, en menisi vihjailemaan mitään siitä, että feodaalinen harvainvalta ja taikausko ovat tyystin juurittuja tästäkään valistuneesta maasta. Tieto on saanut paljon aikaa, mutta se ei ole vielä toteuttanut kaikkea. Noudatamme yhä perustuslakia, joka parhaimmillaankin on läänitysjärjestelmän murtunut jäännös; tottelemme yhä papistoa, joka tekee kaiken voitavansa kiiohottaakseen uskonnollisen ahdasmielisyyden henkeä ja tukeakseen yksinvaltaisen ylimystön hallintaa. Emme siksi voikaan yllättyä, että väärästä valtiotaidosta kiinnostuneet korottavat äänensä tiedon leviämistä vastaan väittäen sen tekevän ihmiset tyytymättömiksi heidän laitoksiinsa. Kun despotismi ja taikausko olivat parhaissa elinvoimissaan, nostettiin samaa äläkkää samasta syystä. Tieto vei riemuvoiton. Se on suistanut sijoiltaan paljon pahansuopaa ja haitallista. Turhaa on luulla, että se sivuuttaa ja säästää minkään instituution, jonka olemassaolo on ihmiskunnalle vahingollinen.

Suomentanut J. S. Tuusvuori